

ZATVORI KAO INKUBATORI NASILJA

prof. dr. Nebojša Macanović¹²³
Fakultet političkih nauka Banja Luka
Univerzitet u Banjoj Luci

Dr.sc. Nermin Mulaosmanović¹²⁴
Filozofski fakultet, Tuzla

Doc.dr Danilo Mrković¹²⁵
Victoria International University, Mostar

Apstrakt: Iako se uslovi u zatvoru pokušavaju približiti uslovima na slobodi zatvori su i dalje jedna vještačka tvorevina koja podstiče nasilje zatvorenika za vrijeme izdržavanja zatvorske kazne. Nasilje je sredstvo u zatvoru koje je obilježje i formalnog i neformalnog sistema. Formalnog jer i dalje služi kao sredstvo disciplinovanja i kažnjavanja pojedinih zatvorenika, dok kod neformalnog sistema služi kao sredstvo napredovanja u zatvorskoj piramidi i vladavini zakona jačeg. Oba sistema podržavaju nasilje. Među zatvorenicima nasilje je normalna pojava, a često zbog svoje sigurnosti pojedini zatvorenici plaćaju drugim zatvorenicima da ih zaštite od drugih pojedinaca ili neformalnih grupa. U ovom radu ukazaćemo na odnos formalnog i neformalnog zatvorskog sistema, te koliko psihološka atmosfera u zatvoru utiče na pojavu nasilja.

Ključne riječi: zatvori, nasilje, zatvorenici, formalni i neformalni sistem.

Uvod

Ustanove za izvršenje krivičnih sankcija imaju prvenstveni zadatak da se bave prevaspitanjem osuđenih lica, odnosno njihovom resocijalizacijom. Taj cilj određuje društvo u svom normativnom sistemu i predviđa određene mehanizme za njegovo sprovođenje u život. Resocijalizacija kojoj teži zatvorski sistem i njeno penološko osoblje često nema željene efekte upravo zbog sve češćeg nasilja i sukoba među zatvorenicima. Vaspitači se suočavaju sa kompleksnim situacijama koje su često stresne i za jednu i za drugu stranu (Macanović, 2021). Ipak taj zahtjevan proces u vidu resocijalizacije nije ni malo jednostavan, jer zatvorenici moraju da često važu koliko i kojem zatvorskom sistemu će se povinovati. U narednom dijelu rada objasnićemo kako i na koji način funkcionišu formalni i neformalni zatvorski sistem. Takođe ukazaćemo i na neke od karakteristika represije, entropije i zatvoreničkog kodeksa kako bi stvorili što objektivniju sliku psihološke atmosfere u zatvoru i uzroka nasilja u zatvoru.

---

¹²³ nebojsa.macanovic@fpm.unibl.org

¹²⁴ nerminmulaosmanovic1@gmail.com

¹²⁵ danilomrkovic@gmail.com

Odnos formalnog i neformalnog zatvorskog sistema

Sve kazneno-popravne ustanove imaju formalnu (zakonom određenu) organizaciju ili sistem da bi ostvarile funkciju za koju su osnovane. Formalni sistem se zasniva na osoblju zatvora i normativnom sistemu (ZIKS i Kućni red). To je vještački stvorena zajednica čiji su neposredni zadaci: formalno regulisanje ponašanja i posredovanje u vezama sa spoljnim svijetom. Određuje ga mehanizam prinude, formalizam, šablonstvo, rutinerstvo, inertnost i formalni autoritet. Djelatnost svih službi i direktora kaznene ustanove usmjerena je na osuđena lica koja su radi uspješnog funkcionisanja ustanove formalno raspoređene u vaspitne grupe. Osnovne funkcije i zadaci ustanova kao institucija su: ostvarivanje programa tretmana i prevaspitanja, održavanje spoljnog obezbjeđenja i unutrašnjeg reda, vođenje nadzora nad osuđenima, zadovoljavanje raznih fizičkih, psiholoških i drugih potreba itd.. Da bi se realizovali ovi zadaci, neophodno je imati dobro edukovano osoblje koje se, u skladu sa programom tretmana, bavi prevaspitanjem osuđenika, stražare koji vrše posebne dužnosti, službenike administrativno-finansijskog sektora, razno tehničko i drugo osoblje. Takođe, u okviru formalnog sistema funkcioniše i sistem standarda ponašanja, određen važećim propisima koji predstavljaju pravni okvir za funkcionisanje ustanove i ostvarivanje njenih ciljeva. U okviru toga formalno-pravnog sistema, određen je i položaj osuđenih lica, propisana su njihova prava i obaveze, koja bi trebalo da stoje u funkciji sa ciljevima prevaspitanja. Formalna organizacija penitencijarnih ustanova predstavlja osmišljenu šemu za koordinirano povezivanje brojnih i različitih aktivnosti, koje ulaze u opšti kompleks njenih zadataka. Prednost sistema formalne organizacije sastoji se prije svega u tome, što mu stoji na raspolaganju korištenje normativnog sistema i mnoga druga sredstva za rješavanje osnovnog zadatka ustanove, kao i problema koji se pojave u toku njegovog rješavanja. Sredstva pomoću kojih se vrši pritisak na osuđenike da poštuju pravila režima, brojna su i različita. Tu spadaju čuvanje i nadzor osuđenika, disciplinske mjere, mjere nagrađivanja i sl. (Macanović, Nadarević, 2014).

To međutim, ne znači da ne postoji i neformalni sistem osuđenika u svim kazneno-popravnim ustanovama. Postojanje ovog sistema danas se smatra realnošću u istoj mjeri u kojoj su realnost i sami zatvori. U okviru neformalnog sistema javljaju se neformalne grupe. «Neformalne grupe nastaju često u okviru određene formalne grupe, zbog toga što formalna grupa ne može da pokrije raznovrsnost individualnih motiva, interesa. Neformalne grupe neki autori nazivaju socijalnim grupama ostatka. Taj naziv objašnjava se činjenicama da neformalne grupe pokrivaju one motive, interese članova formalne grupe koje ne pokriva, ne zadovoljava članstvo u formalnoj grupi» (Milosavljević, 2001: 62).

Neformalni sistem zasniva se na osuđenima i njihovom međusobnom odnosu u ograničenom prostoru. Određuju ga neformalni oblici ponašanja uslovljeni lišenjem slobode i uslovima života i rada u ustanovi, ali i borbom zatvorenika za status, što proizvodi neformalne autoritete. Iako neformalan i kao takav u direktnoj suprotnosti sa formalnim sistemom po ciljevima i nastojanjima, ovaj sistem takođe ima svoju funkciju, koja proizlazi iz ljudske potrebe da se ispolji individualnost i realnost svoga «JA», čak i u takvom socijalnom okruženju kakvo je zatvorska sredina. Neformalni sistem i njegova struktura predstavlja reakciju osuđenih na formalni sistem i njegovu strukturu i imaju funkciju zaštite individualnog integriteta ličnosti u uslovima deprivacija ili lišavanja koje nameće samo zatvaranje u kazneno-popravnim ustanovama, a koje realizuje i odražava formalni sistem sa svojom strukturom službi. Osnovna obilježja tog sistema su: otpor svemu što zahtijeva osoblje, odricanje moralnih kvaliteta i stručnih sposobnosti osoblju, otpor prema svemu što propagira šira društvena zajednica i napad na moralni integritet njenih zvaničnih predstavnika sa kojima su bili u kontaktu prije zatvaranja, solidarnost sa svakim osuđenikom ako je u sukobu sa osobljem, uzajamna lojalnost i pomaganje, otpor tretmanu itd..(Macanović, 2011).

Kolektivni način izdržavanja kazne nosi i određene teškoće i probleme, posebno na komunikacionom nivou i uspostavljanju pravilnih interpesonalnih odnosa. Indikativno je napomenuti da među osuđeničkom populacijom postoji i vječita dilema kojem se sistemu prikloniti? Da bi se najbolje uočila matrica odnosa između neformalnog osuđeničkog sistema i formalnog zatvorskog, prije svega uprave, treba se pozvati na Dobrivoja Radovanovića, koji u svojoj knjizi Čovek i zatvor najbolje uočava taj odnos: «U kaznenim ustanovama u kojima postoji izrazita orijentacija na izrazitu kontrolu i

održavanje reda, formalni sistem i sam nesvesno potpomaže prihvatanje nekih karakteristika zatvoreničkog društva (neformalnog osuđeničkog sistema). Zbog opsesije redom i mirom pojedini delovi tog sistema (uprava, služba obezbjeđenja) koriste neformalnu strukturu moći da bi taj red i mir održali, a za uzvrat nosiocima te moći (liderima neformalnih osuđeničkih grupa) dodeljuju bolji posao, bolji smeštaj, omogućavaju pristup značajnim informacijama i slično. Na taj način formalni sistem pruža podršku i priznanje hijerarhijskoj organizaciji i organizaciji zatvoreničkog društva, a preko nje i društvenim odnosima koji postoje ili se razvijaju unutar osuđeničkih neformalnih grupa). Upravo ovaj odnos između osuđenika i uprave, koja rukovodi zatvorom, dovodi do toga da kontrola nad osuđenicima postaje primarna funkcija zatvora, a prevaspitanje je veoma često u sasvim drugom planu» (Radovanović, 1992: 35).

Osuđenici se svakodnevno nalaze u vezi sa zatvorskim osobljem, sa formalnom organizacijom, sa njenim režimom i normativnim sistemom, koji predstavljaju spoljni okvir, u kojem se stvaraju i razvijaju neformalni odnosi osuđenika. Ovi interakcijski odnosi dva sistema ispoljavaju stalnu tendenciju u pravcu međusobnog uticaja, potiskivanja i neutralizovanja. Može se reći da između zatvorskog osoblja i osuđenika postoji tradicionalno razilaženje koje se ispoljava kao izraz sukoba dva sistema stavova, vrijednosti i normi. Na jednoj strani su stavovi vrijednosti i ciljevi osoblja formalnog sistema sa težnjom ka prevaspitanju osuđenika. Na drugoj strani je neformalni sistem sa osuđeničkim kodeksom ponašanja, koji teži da udalji osuđenike od akcija i zahtjeva zatvorskog osoblja, od poštovanja mehanizma formalnog sistema. Taj nesklad odražava, a ponekad i produbljuje, kako sama organizacija i režim ustanove tako i osuđenici sa svojim stavovima. Uslovi izdržavanja zatvorske kazne u kaznenim ustanovama, razne deprivacije, ograničenja i teškoće, propisane norme, standardi ponašanja i slične pojave, stvaraju odbojnost prema zatvorskoj administraciji, prema konvencionalnom sistemu kontrole i njegovim službenicima. Takođe, poznato je da osuđenici gledaju na zatvorsko osoblje kao na predstavnike društva, koji su ih osudili, odnosno odbacili i smjestili u inferiorne uslove života. Na toj osnovi se razvija među mnogim osuđenicima i neprijateljstvo prema zatvorskom osoblju, koje može dobiti i karakter negativnog grupnog raspoloženja i otvorenog sukoba, a koji imaju podlogu i u osuđeničkom sistemu vrijednosti, normi i kodeksu ponašanja (Macanović, 2011).

Represija kao sredstvo prisile i kontrole

Sam pojam represija označava kaznenu mjeru, tj. sredstvo prisile. Represija govori o načinu «vršenja vlasti» na relaciji formalna – neformalna zajednica, odnosno o nivou nadzora, kontrole, primjene sile i slično bez obzira na efikasnost djelovanja. Kako tu represiju prima i osjeća onaj prema kome je primijenjena kazna, posebno je pitanje. Taj osjećaj može biti vrlo različitog inteziteta. To zavisi prije svega od karakternih crta ličnosti učinioca, njegovih pogleda na društvo i društvene vrijednosti, te drugih socijalno-etičkih faktora. «Sastavni dio funkcionisanja svake kaznene ustanove je i represivna koncepcija, koja je uvijek prisutna u ustanovama ovakvog tipa. Represija je suma postupaka, ponašanja, kaznenih i drugih mjera koje se preduzimaju u svrhu obezbjeđivanja i kontrolisanju funkcionisanja zatvora kao institucije. Organizacija i režim, dakle, formalni dio ustanove predstavljaju za osuđena lica vid represije» (Bogojević, 1991: 9).

Ipak, represivnost ne možemo u potpunosti isključiti iz procesa resocijalizacije. Razne vaspitne institucije – škole, vjerske ustanove, zatvori i sl. po svojoj prirodi usmjerene su veoma često na represivne metode. Represija naročito dolazi do izražaja kod izricanja dužih vremenskih kazni. U dosta slučajeva šokantno djeluje i primjena kratkotrajnih zatvorskih kazni, pogotovo onih koje su se objektivno mogle sankcionisati nekom drugom krivičnom mjerom, koja ne obuhvata lišavanje slobode. Na ublažavanje represivne politike i traženja novih načina u postupanju sa osuđenicima uticalo je niz faktora, a naročito je na to uticala sve veća humanizacija društva, te društveno-ekonomske i kulturne promjene. Međutim, represija se danas sve više javlja u drugačijem obliku. Ona više nije sredstvo prisile, već sredstvo kontrole pomoću kojeg se uskraćivanjem određenih pogodnosti ili potpunom zabranom postiže adekvatniji rezultat u radu sa osuđenim licem, pogotovo kada je u pitanju prihvatanje institucionalnog prevaspitnog tretmana (Macanović, 2011)..

Entropija i psihološka atmosfera u zatvorima

Oduvijek se javljalo nezadovoljstvo osuđenih kaznom i uslovima njenog izdržavanja, ali u posljednje vrijeme kao da se pobune, štrajkovi, protesti i apeli osuđenih lica javljaju bez objektivnih argumenata i razloga iz želje osuđenih da skrenu pažnju na sebe, zbog osjećaja da su zapostavljeni ili neravnopravno tretirana. Takvi načini suprostavljanja formalnom sistemu ukazuju i na pojavu entropije. Pojam entropije, kada govorimo o zatvorskom sistemu mogao bi se definisati kao dezorganizacija, nered, odnosno nedostatak jasnoće i jednoznačnosti zahtjeva i postupaka, dosljednosti ophođenja prema osuđenim licima od strane službenih lica (Bogojević, 1991:7).

Entropija se odražava prije svega na psihološku atmosferu u zatvoru. Svaki nesklad, greška, nesaradnja među službama, dezorganizacija, a pogotovo korupcija, utiču na slabljenje formalnog sistema, a ujedno i na jačanje neformalnog sistema. Propusti formalnog sistema veoma često podstiču pripadnike neformalnih grupa da iskoriste tu priliku kao dokaz da su izloženi, navodno, raznim šikaniranjima, malverzacijama, korupciji, nedozvoljenim represivnim mjerama, narušavanju ljudskih prava itd., što ponekad može izazvati pobune unutar zavoda kako bi skrenuli pažnju na sebe.

Na entropiju kao pojavu ukazao je Bogojević (1991) prilikom proučavanja psihološke atmosfere unutar zatvora (KPD Foča, KPD Zenica i KPD Butmir). Rezultati tih istraživanja pokazali su da je ona bila najprisutnija u KPD Foča, a zatim u KPD Zenica i KPD Butmir. Istraživanje je takođe pokazalo da je u KPZ Foča došlo do poremećaja psihološke atmosfere zatvora u smislu povećanja entropije, čime je ugroženo funkcionisanje zatvora kao ustanove. Rezultati istraživanja dakle, ukazuju da je entropija bitan faktor koji utiče na psihološku atmosferu u zatvoru, a samim tim i na njegovo funkcionisanje. Entropija je najčešće prisutna u vrijeme društvenih kriza, kada se stanje i atmosfera u društvu veoma brzo prenosi i na zatvorske ustanove. Međutim, pojavu entropije može prouzrokovati neprofesionalni odnos službenih lica prema osuđenima, loši međuljudski odnosi među osobljem zatvora, nesaradnja između službi, korupcija, nejednobraznost rada, itd..

Obilježja zatvoreničkog kodeksa

Svaka ljudska zajednica, pa i osuđenička, ima svoja obilježja po kojima se razlikuje u odnosu na druge, a naročito je to vidljivo po njenim sopstvenim pravilima ponašanja i lokalnom govoru, što sve čini subkulturu jedne zajednice. Zbog toga u zatvoru svi osuđenici poznaju i razumiju zatvorenički žargon i kodeks. Kodeks i žargon su spoljašnja obilježja osuđeničke zajednice bez obzira na to što se svi osuđenici ne služe njima ili ga stalno krše. Ta obilježja čine ovu zajednicu podkulturom u odnosu na opštu kulturu društvene zajednice. Svaka izolovana zajednica uspostavlja svoj kodeks, pravila i pokušava da ih nametne i drugima. Osuđenički kodeks je prisutan u svim našim zatvorskim ustanovama. To je u stvari zbirka osnovnih načela po kojima su osuđenici dužni da se ponašaju u tim ustanovama. Ovaj kodeks ne javlja se kao pisano pravilo već više liči na neko običajno pravo, koje je prešlo u svijest osuđenika. Otuda potiče stabilnost osuđeničkog kodeksa, njegova trajnost i snaga u regulisanju ponašanja osuđenika kako u međusobnim odnosima, tako i prema formalnom sistemu. Pored pravila, osuđenički kodeks sadrži i mjere prisiljavanja osuđenika na njihovo poštivanje. Poznato je da se mnogi osuđenici ne pridržavaju normi kodeksa, da ih ne poštuju u istoj mjeri i u svim prilikama iako ih oni sami stvaraju i bore se za njihovo poštovanje. To se pogotovo odnosi na osuđenike koji imaju suprotna gledanja, koji nastoje da se ponašaju u duhu normi formalnog sistema, te i na one koji žele da ostanu po strani od stupanja u osuđeničke grupe i druge odnose (Macanović, 2011). «Po sebi se razume, da prisiljavanje osuđenika na poštovanje zatvoreničkog kodeksa ponašanja znači istovremeno suprostavljanje normama konvencionalnog sistema, koje se stvaraju adekvatno potrebama popravljanja i prevaspitanja osuđenika. To znači da u zatvorskoj ustanovi funkcionišu faktički dva kontroverzna sistema vrednosti i normi ponašanja. Jedan teži postizanju uspjeha u resocijalizaciji, a drugi se tome suprostavlja, pa se stoga može smatrati devijantnim. Ukoliko je ovaj drugi vrednosni sistem izraženiji i suprotniji prvom sistemu i vrednosnim stavovima šireg društva, utoliko više je otežano prevaspitanje osuđenika. Zbog toga je značajno, po našem mišljenju, da se ude egzaktno u funkcionisanje vrednosnog i normativnog mehanizma neformalnog sistema u svakoj penitencijarnoj ustanovi, da bi se na osnovu toga preduzele adekvatne mere za suzbijanje njegovog

uticaja na osuđenike» (Milutinović, 1977:218). Ono što posebno otežava rad sa zatvorenicima su i njihove kognitivne sposobnosti i nivo obrazovanja, jer u zadnjih pet godina u zatvorima u BiH sve je više onih bez stručne spreme i sa nezavršenom osnovnom školom, a koji se često opredjeljuju za kriminal kao buduću profesiju (Macanović, 2023).

U zatvorskim ustanovama prisutan je i gregarni motiv, odnosno težnja osuđenika da se veže za neku grupu, težnja da pripada nekoj grupi i da od te grupe bude prihvaćen. Ovaj motiv posebno je izražen prilikom samog dolaska u zatvor kada osuđenik u fazi adaptacije na novu sredinu traži mjesto u grupi. Upravo iz tog razloga, većina osuđenika pokušava da prihvatanjem i oslanjanjem na zatvorenički kodeks izgradi svoje mjesto u grupi. «Grupa je socijalna jedinica koja se sastoji od određenog broja pojedinaca koji stoje u određenom odnosu statusa i uloga jedan prema drugom i koja posjeduje sistem svojih vrijednosti i normi koje regulišu ponašanje pojedinih članova, bar u stvarima od važnosti za grupu» (Sherif, 1969 – vidi kod: Milosavljević, 2001:19). Većina psihologa smatra da je ovaj motiv urođen, njegovu osnovu vide u sticanju navike da se bude u društvu. Međutim, težnja da se bude u društvu, ne znači i istovremeno da se pomaže drugima već kao što je slučaj i u kaznenim ustanovama, osuđena lica udruživanjem u grupe pokušavaju ostvariti prije svega neki zajednički interes. Ovaj motiv veoma često se dovodi u vezu sa afilijativnim motivom. «Ali gregarni motiv može se razlikovati od afilijativnog motiva po tome što ga karakteriše težnja da pojedinac pripada široj grupi, gomili, dok se afilijativni motiv manifestuje u težnji da se bude u društvu sa drugim pojedincima» (Rot, 1989:226). U zatvoru pomoću grupe osuđena lica ostvaruju dvije važne potrebe: za pripadanjem i za statusom u zatvorskoj piramidi.

«Zatvorenici pokušavaju oslanjajući se na zatvorenički kodeks sačuvati dostojanstvo, pasivno se suprostavljati službenim licima, međusobno se pomagati, štititi svoje interese i interese drugih osuđenika. Zatvorenički kodeks podupire međusobnu razmjenu materijalnih dobara i usluga i zabranjuje međusobnu eksplataciju zatvorenika. Glavne odrednice (načela) zatvoreničkog kodeksa su:

1. Lojalnost zajednici zatvorenika.

Zatvorenik treba u svakoj situaciji podržavati interese zatvorenika. Najstrožije se zabranjuje davanje informacija o drugim zatvorenicima osoblju. Zatvorenici trebaju biti lojalni zajednici zatvorenika i jedinstveni u liniji suprostavljanja osoblju.

2. Kontrola emocija.

Zatvorenici se trebaju suzdržavati od svađa i sukoba s drugim zatvorenicima. Ne smiju dopustiti da ih razne stvari koje ih smetaju u svakodnevnom životu izbace iz ravnoteže i potaknu na emocionalnu burnu reakciju. Preporuka je ne gubi živce, budi hladan.

3. Spremnost za pomaganje drugim zatvorenicima.

To načelo nalaže zatvorenicima da u svakoj prilici pomažu drugim zatvorenicima. Zatvorenici trebaju međusobno dijeliti razna materijalna dobra i pomagati jedni drugima u rješavanju problema.

4. Dostojanstvo i integritet ličnosti.

U svakoj, pa i najtežoj situaciji, zatvorenik treba izdržati i sačuvati svoje dostojanstvo. Treba hrabro izdržavati sve patnje zatvoreničkog društva. U slučaju napada od strane drugih zatvorenika treba uzvratiti.

5. Suzdržanost prema osoblju.

Zatvorenik se treba suzdržavati od kontakta s osobljem. Ne smije se povlađavati osoblju i pokazivati poštovanje ili naklonost prema osoblju. Osoblje predstavlja društvo koje je zatvorenike odbacilo» (Mejovšek, 2001:29).

Svi osuđeni u zatvoru drže se nepisanih pravila ponašanja, odnosno osuđeničkog kodeksa. Neka od osnovnih uputstava iz zatvoreničkog kodeksa za savladavanje zatvorskog života su: Pazi šta radiš i nemoj vjerovati nikome! Ne vjeruj vaspitačima! Ne šmekaj! U zatvoru ne postoje prijatelji! Poštuj starije robijaše! U zatvoru se svi po sili upoznaju! Nemoj biti ni u čemu najbolji ni najgori, zlatna sredina je najbolja! (Macanović, 2011).

Odbačenost zatvorenika od društva i deprivacije u kazneno-popravnim zavodima glavni su motivi nastanka zatvoreničkog kodeksa. Zatvorenički kodeks jednim dijelom ima i pozitivnu ulogu, jer bi norme tog kodeksa trebalo da olakšaju život i patnje zatvorenika i da suzbiju nasilje u zatvorima.

Međutim, zatvorenički kodeks uz pozitivne strane (npr. lojalnost i posticanje zatvorenika na međusobno pomaganje) sadrži i negativne norme (npr. podsticanje zatvorenika na pasivan otpor osoblju u svakoj prilici). U socijalnom sistemu kazneno-popravnog zavoda ipak ne postoji potpuna distanca zatvorenika od osoblja iako to zatvorenički kodeks propisuje. Osoblje, kako bi imalo zatvorenike pod kontrolom nudi njihovim vođama povlaštene poslove, nedostupne običnim zatvorenima, a oni za uzvrat održavaju red u kaznenom zavodu, i tako, barem prividno, ovaj socijalni sistem sasvim dobro funkcioniše (Radovanović, 1992).

Zaključak:

Zatvori su ustanove koje često služe kao inkubatori za proizvodnju i održavanje nasilja. U toj vještačkoj tvorevini osoblje zatvora i zatvorenici svakodnevno prolaze faze od neke vrste saradnje i povjerenja pa do sukobljenih strana. Brojne deprivacije i sumorna psihološka atmosfera u zatvorima podstiču konfliktne situacije koje često prelaze u sukobe i nasilje. Takođe, preprodaja i konzumiranje opojnih sredstava, trgovina nedozvoljenim sredstvima kao npr. mobilnim telefonima mogu biti povod za krađe unutar zatvora i sukobljavanje zatvorenika. Nasilje u zatvorima je sredstvo i način da se opstane i preživi pa često u žargonu kažemo iz zatvora izađu gori nego što su ušli. Nažalost brojni primjeri mladih zatvorenika koji su kasnije u zatvoru postali sileđije zbog statusa u neformalnoj grupi s jedne strane, a s druge strane dokazivanja i opstanka, kao i preživljavanja u „zatvorskoj džungli“ potvrđuju ovu konstataciju. Ipak jačanjem formalnog sistema i njegovih mehanizama smanjujemo nasilje u zatvorima i omogućavamo da resocijalizacija bude moguća i što efikasnija.

Literatura:

- Bogojević, S. (1991). *Psihološka atmosfera zatvora*. Zenica: KPZ Zenica.
- Macanović, N. (2011). *Resocijalizacija osuđenih lica*. Banja Luka: Besjeda.
- Macanović, N., Nadarević, D. (2014). *Penološka andragogija*. Banja Luka: Defendologija.
- Macanović, N. (2021). Kompetencije vaspitača za resocijalizaciju maloljetnih prestupnika. U Zborniku (ur. Dr Siniša Lakić) *Banjalučki novembarski susreti*. str.269 – 287. Banja Luka: Filozofski fakultet.
- Macanović, N. (2023). Obrazovanje i resocijalizacija osuđenih lica. U Zborniku: *Pravo na zdravlje i obrazovanje – univerzalna ljudska prava* (ur. prof.dr Goran Jovanić, prof.dr Jagoda Petrović). str. 222-227. Banja Luka: Centar modernih znanja.
- Mejovšek, M. (2001). *Uvod u penološku psihologiju*. Zagreb: Naklada Slap.
- Milosavljević, B. (2001). *Socijalna psihologija ljudskih grupa*. Banja Luka: Filozofski fakultet Banja Luka
- Milutinović, M. (1977). *Penologija*. Beograd: Savremena administracija.
- Radovanović, D. (1992). *Čovek i zatvor: Studija integrisanosti u zatvorenički društveni sistem*. Beograd: Prometej.
- Rot, N. (1989). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

PRISONS AS INCUBATORS OF VIOLENCE

Abstract: *Although the conditions in prison are trying to approach the conditions in freedom, prisons are still an artificial creation that encourages the violence of prisoners during their prison sentence. Violence is a tool in prison that is a feature of both the formal and informal systems. Formal because it still serves as a means of disciplining and punishing individual prisoners, while with the informal system it serves as a means of advancement in the prison pyramid and the rule of the stronger law. Both systems support violence. Among prisoners, violence is a normal phenomenon, and often for their own safety some prisoners pay other prisoners to protect them from other individuals or informal groups. In this paper, we will point out the relationship between the formal and informal prison system, and how much the psychological atmosphere in the prison affects the occurrence of violence.*

Keywords: *prisons, violence, prisoners, formal and informal system.*